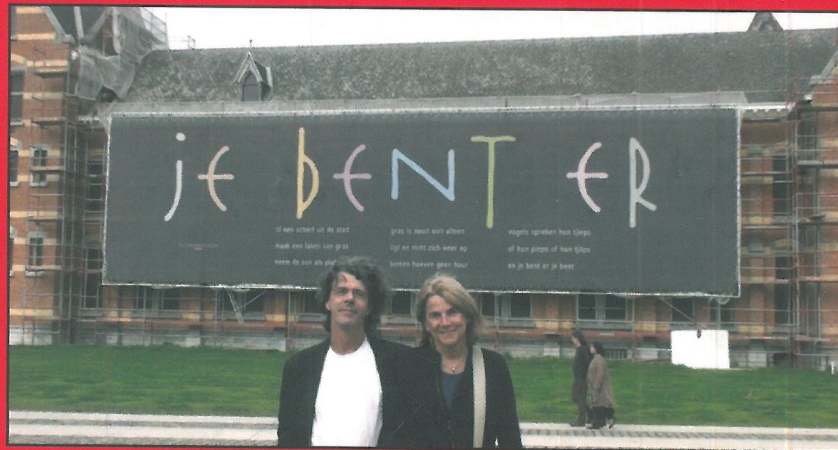

Eind januari 2010 sloot Joke van Leeuwen haar stadsdichterschap af: gedurende twee jaar was zij stadsdichter van Antwerpen. Ze schreef in die hoedanigheid niet alleen gedichten: door samenwerking met ontwerper Bob Takes kregen die gedichten ook op allerlei manieren een bijzondere plek in de stad. Zo werd een digitaal gedicht op gevels en in warenhuizen geprojecteerd en was een gedicht van ruim een kilometer te lezen in de voetgangerstunnel.

Als getuigenis van twee vruchtbare jaren en als inspiratiebron voor andere steden maakten Van Leeuwen en Takes *Hoe is 't*, een boek vol poëzie en beeld.

Joke van Leeuwen (1952) schrijft proza en poëzie, is illustrator en maakt theaterprogramma's. Haar dichtbundel *Laatste lezers* (1994) werd bekroond met de C. Buddingh'-prijs, *Wuif de mussen uit* (2007) werd genomineerd voor de VSB Poëzieprijs en haar roman *Alles nieuw* stond op de Toplijst van de AKO Literatuurprijs 2009.

Bob Takes (1953) werd in de jaren tachtig en negentig beeldbepalend ontwerper voor de VPRO-televisie. Hij maakte de stationcalls en ook leaders en decors voor onder meer 'Sportpaleis De Jong' en 'Andere Tijden'. Momenteel ontwerpt hij tentoonstellingen en maakt hij beelden voor de openbare ruimte, in staal en andere materialen.

De pers over Joke van Leeuwen:

'Speels en eigenzinnig mixt zij alledaagse voorstellingen met surreële impressies en legt zij de grammatica en het woordenboek háár regels op.' *Trouw*

'Het is de verdienste van Van Leeuwen dat ze in speelse gedichten als deze bijna ongemerkt grote thema's weet binnen te smokkelen.' *De Morgen*

'Zware dingen licht maken, transparant, grappig zonder de ernst te smoren, dat is Van Leeuwens kracht.' *de Volkskrant*

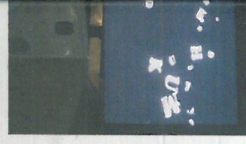
9 789021 438016

JOKE VAN LEEUWEN / BOB TAKES

Hoe is 't

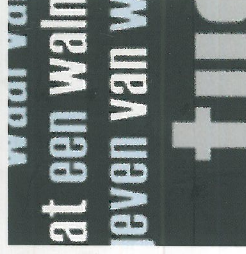
GEDICHTEN IN 'T STAD

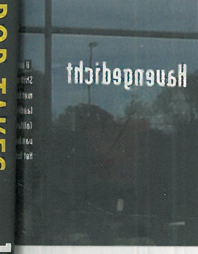

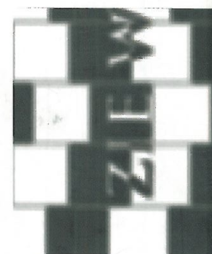

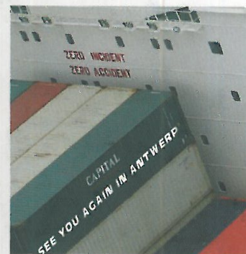
JOKE VAN LEEUWEN
BOB TAKES
Hoe is 't
GEDICHTEN IN 'T STAD

QUERIDO

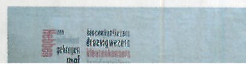

Voor Barbara
(en de toekomstige
stadsdichter van
Wrocław ☺)

Joke van Leeuwen

Bob Takes

27. 4. 2013

JOKE VAN LEEUWEN

BOB TAKES

Hoe is 't

GEDICHTEN IN 'T STAD

Amsterdam • Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij BV
2010

Ander werk van Joke van Leeuwen

Proza
Vrije vormen (2002)
Alles nieuw (2008) Toplijst AKO Literatuurprijs

Poëzie
Laatste lezers (1994) C. Buddingh'-prijs 1995
Vier manieren om op iemand te wachten (2001)
Wuif de mussen uit (2006) Nominatie VSB Poezieprijs

Kinderboeken (een keuze)
Theo Thijssenprijs 2000

Iep! (1996) Woutertje Pieterse Prijs 1997, De Gouden Uil 1997, Zilveren Griffel 1997
Kukel (1998) Zilveren Griffel 1999
Waarom een buitenboordmotor eenzaam is (2004) Zilveren Griffel 2005
Een halve hond heel denken (2008)

Omslag en binnenwerk Bob Takes

ISBN 978 90 214 3801 6 / NUR 306

www.jokevanleeuwen.com
www.bobtakes.com
www.querido.nl

Hoe is 't kwam tot stand met steun van Antwerpen Boekenstad.

Inhoud

Voorwoord

Van 31 januari 2008 tot 28 januari 2010 was ik stadsdichter in Antwerpen, de vierde op rij, na Tom Lanoye (2003 en 2004), Ramsey Nasr (2005) en Bart Moeyaert (2006 en 2007).

Stadsgedichten zijn in meerdere opzichten gelegenheidsgedichten. Je kunt ze schrijven als zich iets voordoet dat de inwoners aangaat. Soms vraagt zo'n gebeurtenis om een onmiddellijke reactie en kun je niet, zoals gebruikelijk bij andere gedichten, de taal nog rustig wat laten sudderen. Een gevoel van urgentie is daarbij noodzakelijk, en daarin verschilt het van verzoeken die radio- en tv-programma's me wel eens doen, om op een middag een gedicht te schrijven en 's avonds in hun programma te bewijzen dat je kunt sneldichten. Bij de dood van zanger en kunstenaar Wannes Van de Velde, die door menige Antwerpenaar de enige echte stadsdichter werd genoemd, maakte ik zo'n hogedrukgedicht, en ook toen de Vlaamse minister van Ruimtelijke Ordening toestemde in het aanvragen van een bouwvergunning voor een omstreden viaduct, pal nadat een wereldvermaard ingenieursbureau had geconcludeerd dat een tunnelalternatief op veel punten beter zou zijn.

Stadsgedichten zijn ook gelegenheidsgedichten omdat

ze mensen en instituten de gelegenheid bieden hun preoccupaties terug te zien in een andere vorm dan een verslag of een pamflet. Als stadsdichter kun je het oor te luisteren leggen. Je komt achter deuren die anders gesloten blijven, bezoekt allerlei buurtfeesten, hoort havenwerknemers hun eigen poëzie voordragen, spreekt demonstranten toe en schuift aan bij benefietdiners. Duikt er al eens een ik-vorm in mijn gedichten op, dan is dat niet de ik van de dichter, maar van bijvoorbeeld iemand zonder papieren of iemand die als kind mishandeld is.

Voor bijna alle stadsgedichten werkte ontwerper Bob Takes met me samen, die naar eigen zeggen geen last heeft van klein denken, hoewel zijn eerste idee was een stadsgedicht op een postzegel uit te brengen. Hij zei rustig dat ik het gedicht voor de voetgangerstunnel langer moest maken, omdat we anders de overkant niet haalden, of een titel korter, omdat die niet op een banier paste. Het was telkens een heel proces om onze ideeën uit te werken: van de toestemming die het college van burgemeester en schepenen en andere belanghebbenden moesten geven en het zoeken naar mensen of organisaties om de plannen mee te verwezenlijken tot het vinden van genoeg geld.

Michaël Vandebril van Antwerpen Boekenstad, die het stadsdichterschap begeleidde, wist wat dat betreft prima de weg in het stedelijk netwerk. En dat was nodig, want de openbare ruimte werd, tijdelijk of permanent, de drager van de gedichten. Je kon ze zomaar tegenkomen en ze waren vaak inhoudelijk verbonden met de plek waar ze werden geplaatst, wat overigens geen beletsel is om de gedichten te lezen als je nooit op die plek bent geweest. Verder zijn de gedichten voor het merendeel gepubliceerd in de *Gazet van Antwerpen*, en ook wel in de *Antwerpenaar*. Een enkele keer werd een gedicht overgenomen in een andere krant. Driemaal haalde een nieuw geschreven en ergens in de stad te lezen stadsgedicht het VRT-journaal, iets wat voor poëzie niet bepaald vanzelfsprekend is.

Toen Hugo Claus overleden was, stelde ik voor een gedicht van hemzelf ergens in de stad te plaatsen. Ook hoopte ik dat een tekst van Wannes Van de Velde zou worden aangebracht, wat inmiddels is gebeurd. Er zullen, onder auspiciën van Antwerpen Boekenstad, eveneens gedichten in het stadsbeeld verschijnen van andere Antwerpse dichters die geen stadsdichter konden of wilden zijn, want een stad met alleen stadsgedichten levert wat mij betreft een te eenzijdig beeld op.

Vanaf het begin was het van belang heel Antwerpen in het oog te houden, en niet alleen de binnenstad. Zo zijn (delen van) stadsgedichten te horen of te zien geweest, of nog te zien, in de districten Merksem, Deurne, Zandvliet, Berendrecht, Wilrijk, Ekeren en de grens met Borgerhout. Uiteindelijk zijn er, net als het geval was bij mijn voorgangers, méér gedichten gemaakt dan de minimaal zes per jaar die werden voorgeschreven.

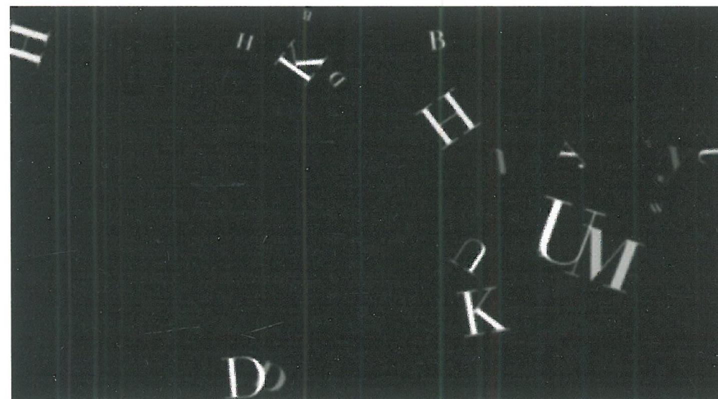
En toch heb ik heel wat keren nee moeten zeggen tegen verzoeken, soms omdat ik er te weinig affiniteit mee had, maar meestal omdat andere projecten al te veel aandacht vroegen. Een aantal ideeën kon niet worden gerealiseerd, omdat er geen geld of draagvlak voor was, of geen tijd. Bijvoorbeeld een keten gedichten vanuit de geschiedenis, een project met bejaarde Antwerpse madammen, poëtisch 'handwerpen' op de Meir, iets op tegels, op de tram of een laserprojectie op een hoog gebouw. Wat wél is gerealiseerd vindt u in dit boek, dat een neerslag is van twee jaar stadsleven en het zoeken naar de woorden die daarbij kunnen horen. En omdat er ook beelden en geluiden bij horen, wordt per gedicht verwezen naar wat er via **www.stadsdichterjokevanleeuwen.be** op internet te vinden is.

Hoe is 't

ingesproken gedicht · digitaal gedicht · beeld op locatie · VRT-journaal

'Hoe is 't' heet het eerste stadsgedicht, naar een gebruikelijke groet in Antwerpen (wat wel eens lastig blijkt voor immigranten die eerst volgens hun taalboek 'Hoe gaat het met u?' hebben geleerd). Het gedicht werd als een scenario geschreven en toen bewegend vormgegeven. Dat het bewoog trok de aandacht van voorbijgangers, voor zover die niet met hun neus naar beneden voortstapten. Het werd de hele maand februari 2008 vanaf het schemeruur in de binnenstad geprojecteerd op de muur van een universiteitsgebouw aan de Sint-Jacobsmarkt. De projector stond achter een raam van een kantoor aan de overkant. Dat werkte prima, behalve toen een schoonmaakster per ongeluk de stekker lostrok. Later was het gedicht ook te lezen in bibliotheek Permeke aan het De Coninckplein. Omdat het digitaal was, kon het tegelijkertijd worden aangeboden aan de districten. Berendrecht, Deurne en Wilrijk gingen hierop in. In Wilrijk was het op 11 en 12 april 2008 op allerlei plaatsen te lezen, onder meer in winkels en supermarkten, in Deurne tijdens een zomerse voorstelling in het openluchttheater van het park Rivierenhof.

maar hij zei gisteren nog

die die elkaar passeren die

noem ons

Storende hier Horende

noem ons

Zie achter de

oude de madammen façades

en opeens even

Hier

ingesproken gedicht · beeld op locatie

Ik stoot hier mijn kop, schrijft de wind
(lange lussen en al), ik moet hier vooruit
tussen ruit en vooruitgang, gemorrel van
mensen hoog boven hun hoofd, hoe weet
ik nog of ik wind mee ben of tegen.

Dit hier is een plek waar de mensen niet
zwegen, ik weet van hun woorden, ik droeg
ze al voort toen ik hier over bossen en
laren en vachten van vee van het volk blies,
ik trek hier al eeuwen aan oren.

Ik aaide hier voren, liet loof van de pastinaak
wuiven als bakens voor bleke onmisbare
wortels, ik woelde hier haren om, kroop als
een dronkenman onder de rokken van wie hier
vertrokken voor weeral een vijand.

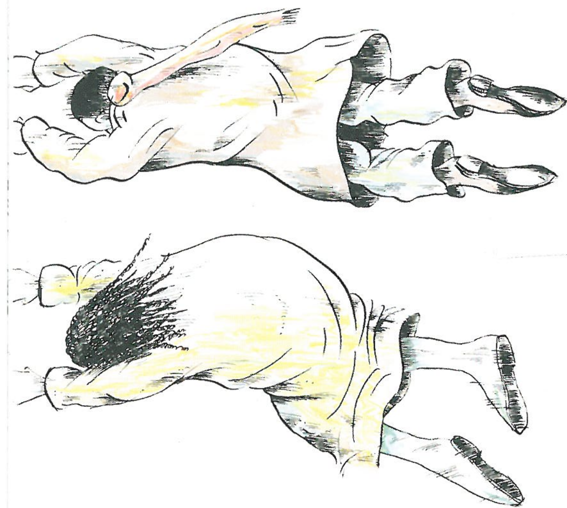
Want vijand werd vijand genoemd en werd
vijand, ik hielp hem het vuur aan het hout van
de huizen met waaien te laaiend te maken,
ik vrat het verleden mee weg, even
los als wat liep op twee benen.

En zag op twee benen de schooiers in zijde,
de brouwers en beenhouwers zijn voor het
zijn, ik rook aan de lijven de haastige ziekte,
heb veel oude nieuwen hier weten beginnen
met ergens een binnen, een boom.

Ik schreef hier onleesbare rimpels op water dat
ongenood kwam, liet drijven wat hoorde te
blijven, ik zag nieuwe straten genoemd naar het
oude, ik jaag mezelf na hier, de hoeken om
fluitend rond al dit doorzichtigs.

Soms lig ik hier stil. Dan leggen zich vuil en
woestijnzand en zaden en briefjes met
niet-meer-vergeten-dit neer op de tegels,
voor voeten van wie naar de trein moet of
wie hier geborgen wil zijn, iets wil houden.

Op Wereldboekendag 2008 werd het tweede stadsgedicht ingehuldigd, te vroeg op een doordeweekse ochtend om er een echt buurtfeestje van te kunnen maken, maar in café-restaurant Le Pain Quotidien, toen nog omgeven door de bouwwerkzaamheden aan het Centraal Station, kregen alle aanwezigen koffie en gebak. Het stadsgedicht hangt er nog, aan het nieuwe Kievitplein, waar ook de grote stalen baobabs staan van het kunstenaarscollectief LeMuMi, dat ons op de mogelijkheden van die plek attendeerde. Het plein schurkt tegen Borgerhout aan. Het gedicht is dan ook evengoed voor Borgerhout geschreven.

De eerste plannen voor nieuwe kantoorgebouwen, dicht bij waar de hogesnelheidstrein zou komen, leken rekening te houden met de oude woonwijk eromheen. Zo werd er gedacht aan het integreren van een park en een basketbalveld. Toen die plannen veranderden, ontstond er verzet vanuit de buurt. Dat leverde aanpassingen op, met meer open ruimte en meer ramen op de begane grond. 'Ach,' zei iemand, 'maar het blijft er toch te veel waaien.'

Ik besloot de wind te laten spreken, als een wezen dat zijn hoofd stoot tegen de voor de buurt wezensvreemde gebouwen. In het gedicht ligt dat verzet van de jongste jaren als een transparant over de geschiedenis van de Kievitbuurt en van Borgerhout, een geschiedenis met veel weerstand

tegen de stad Antwerpen, en veel invasies, veranderingen en problemen, zoals het uitbreken van de pest, die men ooit de 'haastige ziekte' noemde, een uitdrukking waar wij nu andere associaties bij hebben.

'Hier' is handgeschreven en er staan uitvergrote snelle tekeningen omheen, als contrast met de strakheid van de omgeving. Wie binnen in het Anna Bijnsgebouw staat, waartegen het op plakfolie is aangebracht, kan gewoon naar buiten kijken. Wie buiten op het plein staat, ziet de fietsen niet die binnen achter de ruit geparkeerd staan. Die ziet het gedicht en de tekeningen.

Stadsgedichten worden al eeuwenlang geschreven. Toen in 1889 het, nu voormalige, stadhuis van Borgerhout werd ingehuldigd, kwam er een vers aan te pas waarin het volk uit de buurt poëtisch werd betrokken:

Welaan, hier voor ons grootsch gebouw
Verstand en wil gericht,
Naar eer en deugd en Vlaamsche trouw
En streng volbrachten plicht;
Dan is ons heerlijk raadspaleis
Geen ijdle pronk of schijn,
Maar 't volk zal, werkzaam, kalm en wijs,
Alom in achting zijn.

HIER
1810

Je bent er

ingesproken gedicht · beeld op locatie · beeld op locatie

til een scherf uit de stad
maak een laken van gras
neem de zon als plafond

gras is nooit ooit alleen
ligt en richt zich weer op
bomen hoeven geen huur

vogels spreken hun tjieps
of hun pieps of hun tjilps
en je bent er je bent

Op 25 mei 2008, de Dag van het Park, werd het westelijk deel van het nieuwe Park Spoor Noord geopend. Dit open terrein, met veel gras, fonteinen om in te spelen en sportfaciliteiten, ligt tussen de volkse wijken Dam, Seefhoek en Stuivenberg, waar zich vroeger een spoorwegemplacement bevond. Er werd voor de aanleg een enquête gehouden onder de buurtbewoners over hun wensen. Tijdens de feestelijke opening was er een grote menigte op de been. Het voormalige opleidingscentrum voor spoorarbeiders, dat in die periode werd verbouwd, verdween grotendeels achter een enorm doek, waarop *je bent er* stond. Eigenlijk had ik *je hoeft nergens naartoe, want je bent er* bedacht, als knipoog naar de rondom het park de stad uit rijdende automobilisten, maar die titel was zelfs voor zo'n groot doek te lang, omdat de letters vanuit de verte leesbaar

moesten zijn. De letters van de titel werden uiteindelijk zo groot dat ze vast ook vanuit een landend of opstijgend vliegtuig te ontcijferen waren. Het gedicht zelf was bestemd voor wie zich in het park bevond. Je kon het liggend in het gras lezen, als je dat wilde. Ik koos voor eenvoudige, maar niet eenduidige taal en een verwijzing naar de buurt, die een grote diversiteit aan inwoners kent, onder wie velen die het niet breed hebben.

Inmiddels blijkt het park een groot succes. Op een zonnige dag picknicken allerlei mensen op het gras of zitten ze in ligstoelen bij het water, waar de kinderen spelen. En het zijn niet alleen de buurtbewoners die er graag naartoe komen. Het is een echt Antwerps park geworden.

Zo is poëzie misschien

digitaal gedicht · beeld op locatie

In 2008 vierde het Letterenhuis aan de Minderbroedersstraat (museum en archief van de Vlaamse Letteren) zijn vijfenzeventigste verjaardag. Ter gelegenheid daarvan ontwikkelden we een installatie. Op drie schermen waren beroemde en wat minder beroemde regels te lezen, van gestorven Vlaamse en Nederlandse dichters. Daaruit lichtten achter elkaar woorden op, die samen een nieuw gedicht over poëzie vormden. De puzzelaar mag raden van wie de regels zijn. De bijbehorende dichters staan op pagina 22 vermeld.

1. HIJ WAS GESTORVEN BINST DEN NACHT
2. EN NOOIT EN HEEFT EEN UUR MET U
3. DAG STOEL NAAST DE TAFEL DAG BROOD OP DE TAFEL
4. DE NACHTEGAAL ZAL FLUITEN
5. IK LIEP, EN FLOOT DE ST. LOUIS BLUES
6. OCH GROOTVADER GEEF HET MIJ
7. LIEFDE EN HET BESEF VAN LIEFDE
8. IK NOEM ZE NIET
9. 'T IS GOED IN 'T EIGEN HERT TE KIJKEN
10. IK BEN EEN GOD IN 'T DIEPST VAN MIJN GEDACHTEN
11. HOE LAAT IS 'T AAN DE TIJD
12. TUSSEN DROOM EN DAAD STAAN WETTEN IN DE WEG EN PRAKTISCHE BEZWAREN
13. EN ZICH DE GEUR VERBREIDT: IK WEET HET NIET
14. DE WIND WOEI OM HET EENZAAM HUIS
15. MIJN MOEDER IS EEN GRIJZE VRIJDAGMORGEN
16. IK WIL ALLEEN MAAR ZEGGEN DAT IK HET NIET WEET
17. IS DIT GENOEG EEN STUK OF WAT GEDICHTEN
18. IK SCHRIJF JE ADEM EN JE LICHAAM NEER
19. ZO HELPT POËZIE
20. DE POËZIE DAT BEN JE ZELF
21. IK TRACHT OP POËTISCHE WIJZE
22. MISSCHIEN IS 'T GOED TE STERVEN IN DE HERFST
23. THANS DWINGENDER DAN OOIT MOET IK MIJ ONDERVRAGEN
24. DIE 'K 'S AVONDS HALEN MOEST IN ISPAHAAN
25. ALS 'T NOOD DOET JANVERDOMME
26. OM MIJN OUD WOONHUIS PEPPELS STAAN
27. EN ZINGT SOMS ONVERSCHILLIG
28. HET SCHIP VOER WEG ZIJ OOGD' HET NA
29. O LAND VAN MEST EN MIST
30. OCH HOE DROEVIG SLEEPT DE DAG
31. GELIJK EEN SPELEND KIND IN ZOETEN WAAN
32. DE LENTE IS WEERGEKOMEN MET BLOEME EN BLAD EN KRUID

Dit kwam er woord voor woord uit tevoorschijn:

zo is poëzie misschien:
als goed brood dat nooit genoeg is
als een niet onverschillig lichaam op een vrijdagmorgen
als grijze gedachten die dwingender fluiten dan de wind
als de geur van aan tafel 's avonds ooit een moeder
als de blues op de stoel van de liefde
als adem die soms janverdomme zingt

poëzie is: ik ik ik ik mij ik mij ik
poëzie is: ik schrijf en ben
is een woonhuis
is

De dichters zijn:

1. Virginie Loveling
2. Guido Gezelle
3. Paul van Ostaijen
4. Anton van Wilderode
5. Jan Hanlo
6. Rosalie Loveling
7. Ellen Warmond
8. M. Vasalis
9. Alice Nahon
10. Willem Kloos
11. P.C. Boutens
12. Willem Elsschot
13. Martinus Nijhoff
14. Geerten Gossaert
15. Gerrit Achterberg
16. Eddy van Vliet
17. J.C. Bloem
18. Hugo Claus
19. Herman de Coninck
20. Gust Gils
21. Lucebert
22. Gaston Burssens
23. Herwig Hensen
24. P.N. van Eyck
25. Richard Minne
26. J.H. Leopold
27. Karel van de Woestijne
28. Marie A. Boddaert
29. P.A. de Génestet
30. A. Rodenbach
31. Hélène Swarth
32. Alfred Weustenraad

Zonder

ingesproken gedicht

Acht keer heb ik de bomen kaal zien worden,
acht keer heb ik de bomen vol zien worden.
De zetel die ik vond is wankel.

En ik versta alles: de vermaning van een
man achter glas, de kreet van een kind
op een schommel.

Ik inspecteer mijn handen, nu die niet
werken mogen, ik controleer mijn hoofd
of daar nog iets vertakt.

Ze zeiden vroeger als ik niesde:
nu komt het allemaal in orde. Ik nies
de hele winter.

Mijn zus heeft al papieren, mijn zus
heeft nu een kaartje kleiner dan een
boterham.

Ai, als ik eens een zetel had die zachter
voor mijn rug was en dat ene, kleiner
dan een boterham.

Dit is een stadsgedicht over en voor mensen zonder papieren. Ik ben op uitnodiging met een paar van hen gaan praten. Op 14 december 2008, tijdens een demonstratie voor een snellere afhandeling van door de regering beloofde regulariseringsmaatregelen, bracht ik dit gedicht tussen de muziek en de toespraken door.

Bouwblok

ingesproken gedicht

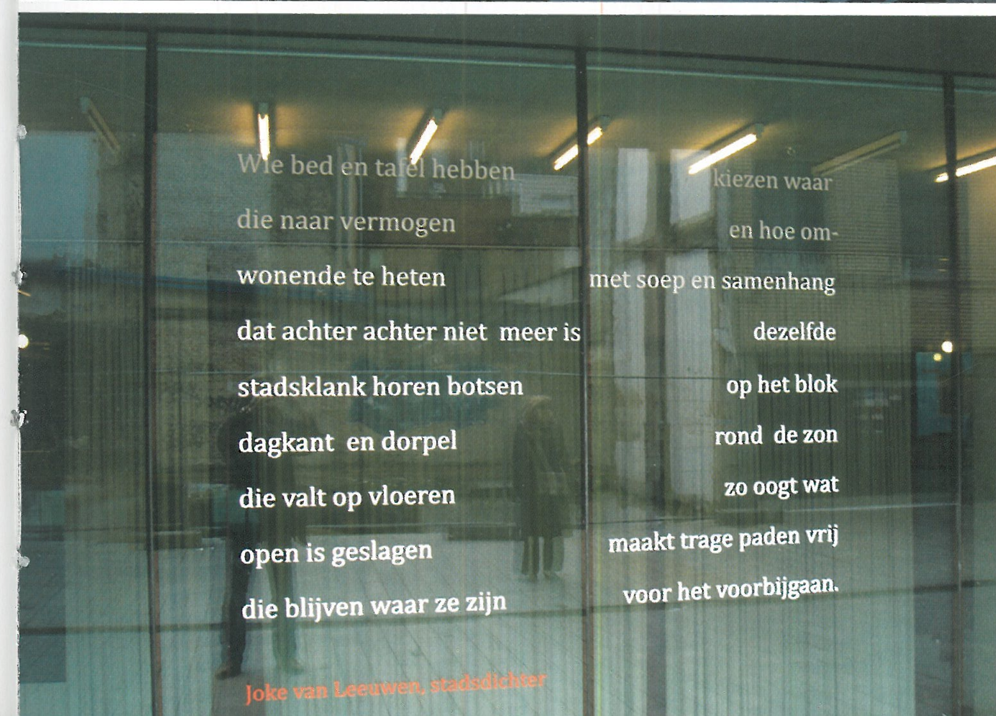
Wie bed en tafel hebben
die naar vermogen
wonende te heten
dat achter achter niet meer is
stadsklank horen botsen
dagkant en dorpel
die valt op vloeren
open is geslagen
die blijven waar ze zijn

kiezen waar
en hoe om-
met soep en samenhang
dezelfde
op het blok
rond de zon
zo oogt wat
maakt trage paden vrij
voor het voorbijgaan.

Of ik een gedicht wilde maken over bouwblokken. Met de term bouwblok wordt een manier van architecturaal en stedenbouwkundig ingrijpen in de aanwezige structuur van de stad aangeduid. Voor de leek betekent het vooral dat de ruimte tussen de huizenblokken een nieuwe invulling krijgt, 'ontpit' wordt, wat betekent dat overbodig geworden loodsen en koterijen in oude buurten verdwijnen, achterkanten van huizen voorkant kunnen worden, er binnentuinen ontstaan en fietsers en voetgangers dwars door kunnen steken. 'Doorwaadbaarheid' noemen de kenners dat. Die opvatting vind je op veel plekken in Antwerpen gerealiseerd.

Dit gedicht kreeg de vorm van een bouwblok, met een doorwaadbaar pad in het midden. Het was tijdelijk te lezen op een ruit van het Design Centrum aan de Lange Winkelhaakstraat, niet ver van het Centraal Station, en werd ook afgedrukt in het door de stad gepubliceerde *Bouwblokkenboek*.

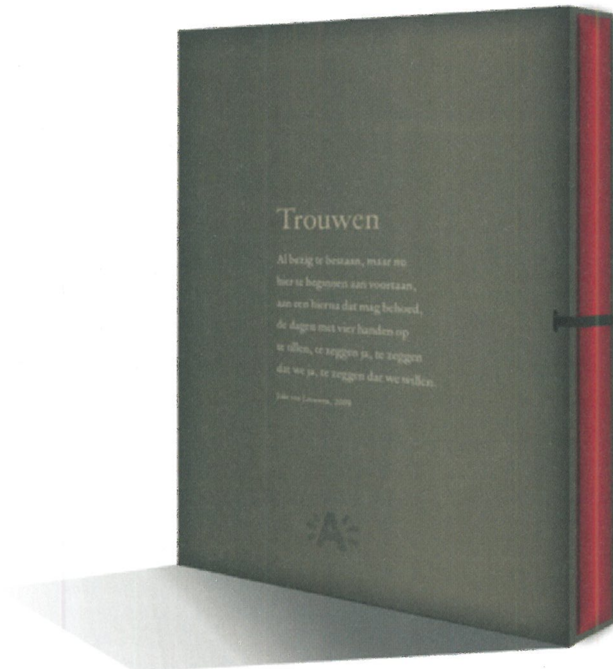

Trouwen

ingesproken gedicht

Al bezig te bestaan, maar nu
hier te beginnen aan voortaan,
aan een hierna dat mag behoed,
de dagen met vier handen op
te tillen, te zeggen ja, te zeggen
dat we ja, te zeggen dat we willen.

Of er een kort gedicht kon komen voor in de nieuwe trouwboekjes van 't Stad. Dat vraagt om een tekst waar rek in zit. Ik heb het geprobeerd en dit is het geworden.

Blijft bij ons

ingesproken gedicht

Blijft bij ons **en hij is nie kunne blijven,**
zijn klak bleef hier en weet nie meer wa doen,
geen dak meer voor ne kop waarin de wereld stak.
De brug van Willebroek is nie meer toe.

Stad met uw rotte tanden en uw goud, zing wat em
zong van al uw daken, zing van een lief, van zotten,
van krapuul, van het verlangen dat er wroet in onze lijven.
Blijft bij ons **en zo zal em kunne blijven.**

Wannes Van de Velde stierf op 10 november 2008. Dit gedicht is na het bekend worden ervan op één middag geschreven en haakt aan bij een lied dat mijn voorganger Ramsey Nasr eerder voor hem maakte en dat eindigde met 'Blijft bij ons'. Die woorden nam ik als uitgangspunt.

Wannes Van de Velde is wel de enige echte stadsdichter van Antwerpen genoemd, al wilde hij dat officieel nooit zijn. Hij was het al. Hij is geboren en getogen in het Schipperskwartier en heeft als zanger en dichter al vroeg gefulmineerd tegen wat er in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw in de buurten van zijn jeugd werd gesloopt. Het gedicht kwam in diverse Vlaamse kranten terecht. Er waren mensen die me erover aanspraken en met tranen in de ogen vertelden wat Wannes Van de Velde voor hen had betekend.

Op de zijgevel van café 't Half Souke aan de Hoogstraat is een tekst van hem aangebracht, in een vormgeving van Gert Dooreman.

Ben ik

ingesproken gedicht · beeld op locatie · beeld op locatie

ben ik niet goed wel goed ben ik
ben ik niet niet van mij ben ik van
ongevraagde krassers in mijn kas
draag ik geen veilig vel mag ik
geen dak van licht dat dit dat dit
weg weg en alles alles dan

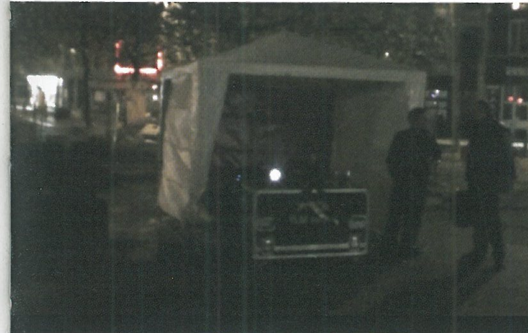
zie wat ik zeg dat ik niet zeggen kan

Ieder jaar op 19 november is het Werelddag tegen Kindermishandeling. Naar aanleiding daarvan kwam het verzoek om een gedicht. Bob Takes en ik wilden er in de stad een vorm voor vinden die de aandacht zou trekken en daarmee de problematiek zichtbaar zou maken. Eerst sprak ik met vrouwen die als kind mishandeld waren: *dat mijn vader een harde werker was is het enige positieve dat ik over hem kan zeggen – ik mis een vader, maar voel me beter als ik hem niet zie – ik kon precies nooit niks goe doen – zijn er mensen die mij graag zien – iemand die mij verdriet doet, doe ik verdriet aan – ik ken alle hoeken van de kamer – als ik mij niet kwetsbaar opstel, hoeven ze me niet te kwetsen – ik krop het op – er is ook schaamte –*

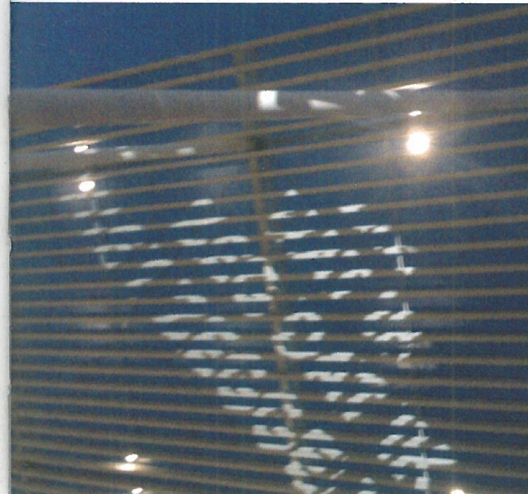
Het bleek moeilijk om erover te praten. Daarom, dacht ik, ga ik geen stevig bouwsel van een gedicht maken, maar iets wat hakkelt, wat de zelftwijfel en de nood om te worden gehoord uitdrukt. Dat is 'ben ik' geworden. Voor de realisatie in de stad werd eerst gedacht aan de Bolivarplaats, waar het nieuwe gerechtsgebouw staat, dat

in de volksmond het Vlinderpaleis heet. Maar dat plein was zodanig symmetrisch heraangelegd dat het er te 'af' uitzag. Bovendien vonden we dat de aanwezigheid op het Theaterplein van HetPaleis, theater voor alle leeftijden, een andere symboliek opriep dan de nabijheid van het gerechtsgebouw. De laatste regel van het gedicht stond maandenlang tweeëntwintig meter hoog op het dak van licht dat boven het Theaterplein is gebouwd. De architecten vonden het een prima idee om een dergelijke levendige ingreep te doen. De regel werd op een nacht geprojecteerd met een speciale projector die dichtbij en verder weg dezelfde scherpte hield. De straatverlichting moest tijdelijk uit, terwijl de contouren van de letters werden afgetekend door mannen zonder hoogtevrees.

De regel was vanaf één specifieke plek verticaal te lezen op de horizontale achtergrond. Als je daar stond, zag je dat de stukken zwarte en rode folie tot een zinvol geheel samenvielen. Letterlijk en, voor wie wil, ook symbolisch. Het hele gedicht had daar op de grond moeten staan, maar we kregen geen toestemming. Het mocht er alleen bij de perspresentatie op. De verf was zo tijdelijk dat die bij de eerste regenbui al uitliep, net of het gedicht aan het huilen was geslagen. Drie weken mocht de regel op het dak blijven, maar uiteindelijk, dankzij de nodige verzoeken van particulieren en instanties aan het college, bleef die er tien maanden.

Op de gevel van theater HetPaleis werd daarna een door Bob Takes ontworpen permanent aandachtsteken tegen kindermishandeling aangebracht, waarin dit stadsgedicht is verwerkt. Het kon verwezenlijkt worden dankzij de medewerking van HetPaleis en de steun van bouwonderneming Vooruitzicht.

AT IK
ZEGDAT IK
NIET ZEGGEN KAN
STADSSCHOUWBURG
ANTWERPEN

Schoon Volk

ingesproken gedicht · beeld op locatie

Hebben een buitenkant gekregen
met binnenkantlezers, droevigwezers,
kleurenkenners, kruidenruikers
en een vlekje op een plekje.

Hebben aanwezigheid gekregen,
schouderscharnieren, spierspanning,
bloedgroep, baltsroep en
breekbaar gebeente.

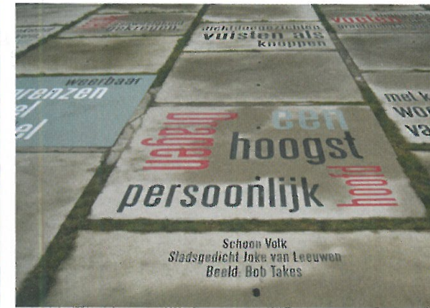
Hebben herkenbaarheid gekregen,
breedte, hoogte, herkomsthuid,
armen zoekend waar te blijven,
schrammen van ooit ergens.

Hebben afwezigheid gekregen,
dichtdoegezichten, vuisten als
knoppen, ingepakte voeten op
de groetmetochstoepen.

Hebben aanraakbaarheid gekregen,
vingertip, voeling, leesbaar als
weerbericht, weerbaar de grenzen
van vel over veel.

Dragen een hoogst persoonlijk hoofd
met kanalen waardoor woorden
de oever van de lippen halen:
hoor wat er hangt in de hersens.

Het gedicht 'Schoon Volk' begeleidde de gelijknamige interactieve tentoonstelling in het Atlasgebouw aan de Carnotstraat. In dat gebouw zijn allerlei integratiediensten gevestigd en worden regelmatig tentoonstellingen gehouden. Aan de basis van de tentoonstelling 'Schoon Volk' lagen gesprekken en filmpjes met en over mensen van allerlei slag, waarbij het ging om vragen als: Hoe omschrijf je jezelf? Hoe zien anderen jou? Besteed je veel aandacht aan je uiterlijk? Voel je druk vanuit de maatschappij? Maak je opmerkingen over anderen? Bepaalt je uiterlijk je kansen? Hoe beleef je het ouder worden? Word je gepest of genegeerd vanwege je uiterlijk? Ook wetenschappelijk werd er op de materie ingegaan. Hierover werden een tentoonstelling en een boek gemaakt onder de titel *Schoon Volk*.

Dit stadsgedicht is blijvend te vinden op de binnenplaats van het Atlasgebouw, in een ontwerp dat over een muur en de vloer is aangebracht, niet als een uitvergrote pagina van een dichtbundel, maar in een grafisch speelse, zich niet meteen prijsgevende vorm. Het is ook geschreven voor buurthuis de Lakbors in Deurne, dat inmiddels is verhuisd en Dinamo heet. Ik was daar een paar keer op bezoek bij Taal*oor, waar Vlamingen en immigranten met elkaar converseren en de laatsten hun kennis van het Nederlands kunnen oefenen. In het najaar van 2008 waren er in Deurne veel activiteiten met als thema 'maskers'. Ze resulteerden in een feestelijke avond waarop veel buurtbewoners van zich lieten zien en horen.

Hebben een buitenkant gekregen met

binnenkantlezers
droevigwezers
kleurenkenners
kruidenruikers

en

een vleke op een pleke

Hebben aanwezigheid gekregen,

schouderscharnieren
spierspanning

bloedgroep baltsroep en

breekbaar
gebeente

Hebben herkenbaarheid gekregen hoogte breedte herkomsthuid

weerbaar
de grenzen
van vel
over veel

vuisten als
kloppen

met kanalen waardoor
woorden de pevel
van de lippen halen

hoogst
persoonlijk

Voor JUL

ingesproken gedicht

**U heeft geleefd, uw voeten zijn gegroeid,
raakten de aarde aan, tot ze verbaasd om
wat niet wilde op de plankjes van de rolstoel
bleven staan. Uw handen tastten naar uw tas
waarin uw wereld en uw zakdoek zat,
uw ogen naar de man die ooit dicht bij u was,
naar wie u hielpen, naar het licht dat u begroette.**

**Waar u nu ook mag zijn waar u niet bent,
we zullen weten dat u heeft geleefd en liefgehad
en dat daar de gordijnen open moeten.**

Dit is letterlijk genomen geen stadsgedicht. Het is een gedicht voor één persoon, een onbekende dan ook nog, die geen familie of vrienden op haar crematie had. Als stadsdichter beet ik het spits af, maar ook andere dichters zijn betrokken bij het initiatief dat Eenzame Uitvaart heet. Het is begonnen in Nederland en door de jonge dichter Maarten Inghels naar Antwerpen gehaald.

Op 23 januari 2009 was ik op begraafplaats Schoonselhof, ook wel het Père Lachaise van Antwerpen genoemd, omdat er zoveel bekende Antwerpenaren hun laatste rustplaats vonden. Samen met Maarten Inghels, Michaël Vandebril van Antwerpen Boekenstad en de uitvaartverzorgers schreden we achter de zwarte auto aan waarin de urn stond van een vrouw met dezelfde initialen als ik. We hielden een korte plechtigheid voor haar, waarbij ik tegen de wind in dit

gedicht voorlas. Daarna werd haar as uitgestrooid.

Een week later, op Gedichtendag 2009, werd de Eenzame Uitvaart aan pers en publiek voorgesteld. Frank Starik, de initiatiefnemer in Nederland, zei toen onder meer dit: 'De dichter kan de vriendschap niet vervangen. De dichter brengt een saluut aan iemand die hij nooit heeft gekend, noch zal leren kennen. Aan iemand die niemand meer zal leren kennen. De Eenzame Uitvaart voldoet aan een minimale eis van beschaving, spreekt ook ons aan, maakt ons medeplichtig aan die onopgemerkte levens, promoveert ons collectief tot nabestaanden.'

www.eenzameuitvaart.be

Vader

ingesproken gedicht

Hij was gekamd, gewassen en in leven,
geen tanden meer, maar warm rond zijn karkas,
verbaasde ogen achter brillenglas.
Waar was zijn vrouw, waar was zijn huis gebleven.

Hij wist niet of hij woonde waar hij was.
Hij wist niet of ze eten zouden geven
en wie was op bezoek geweest zo-even
in zijn met thee en troost bekleed moeras.

Alles werd nu en alles onbestemd.
Hij gaf het op, de broek met scherpe vouw
bleef in de kast, hij lag en wachtte af

hallo daar roepend in zijn onderhemd,
tot hij zijn zoon die hem nog groeten wou
zag en herkende en zijn zegen gaf.

De schrijver Willem Elsschot (1882-1960) zou volgens ingewijden voor Antwerpen moeten zijn wat James Joyce is voor Dublin. Zijn novelle *Het dwaallicht* speelt zich goed traceerbaar af in het Sint-Andrieskwartier: 'Er is met potlood een hobbelige tekst ingegrift waaruit ik, zo op 't eerste zicht, onmogelijk wijs kan worden. Dan maar even bij de winkelruit, waar het lichter is. En na een laatste inspanning ontcijfer ik het raadsel: Maria Van Dam, Kloosterstraat, 15.'

In 2010 is het vijftig jaar geleden dat hij stierf, wat tot veel activiteiten rond zijn leven en werk aanleiding geeft. Maar ook in 2009 werden al sporen getrokken. Op acht plaatsen

langs de route die in de novelle beschreven wordt waren door letterkappers in stenen platen aangebrachte citaten te vinden, en kunststudenten bekleedden en bewerkten een aantal plekken in de stad met hun interpretaties van Elsschots werk. Het Willem Elsschot Genootschap hield in maart zijn jaarlijkse benefietdiner. Mijn voorganger Bart Moeyaert had voor die gelegenheid al eerder een gedicht over de persoon van Elsschot gemaakt. Mijn gedicht alludeert op Elsschots sociaal betrokken poëzie in klassieke vormen, zoals het sonnet. Verschillende van die verzen gaan over een moeder. Dit vers is ook een klassiek sonnet, over een vader, en via die ene vader over veel andere oude mensen die ten prooi zijn gevallen aan Alzheimer.

www.destadvanelsschot.be

Elfhonderd meter gedicht

ingesproken gedicht · beeld op locatie · beeld op locatie · VRT-journaal

van binnenstad naar Linkeroever:

Ha ga hier, u jij golle jullie gij, door deze gang van lucht in boomse klei, behaagziek als een brug zijn tunnels niet, de wereld is teruggebracht tot kleine optocht van toevalligheden, een snelle blik in onbekende ogen, een jas waarin hier iemand al eens kwam, hier kunnen zon en wind niet bij, hier bloeit niets, groeit niets, is het heen of weer binnen de lijntjes blijven, en boven gaat het zoveel kanten op, tien hoog en toch nog uitzichtloos of op de grond iets als de hemel, en u jij golle jullie gij, al is sint-annadorp vergaan, de put in en verdwenen, er waaien oude liedjes rond tielierelarelom die willen zich bewaren tussen getob en tegenzin en opgeraapte grappen, wat doen de benen hier hun best, er moet weer wat, dat zal wel zijn, iets halen, iets betalen, iets willen, iemand zien misschien, waren de buizen hier als glas, was er dan nu nog wat er was, diep in de grond verzonken huizen, drie potten met verschaalde lijdzaamheid en zoete bonen, de kraag van een matroos met einders in herinnering en veel vuil spel en slappe touwen, de grove buiken van gestorven schepen, daarboven vissen die volharden, daarboven alles, maar toch weeral geen fraai ontvangend comité dat staat te zingen van wees welkomtierelierelom, hoe goed dat u jij golle jullie gij weer boven bent zijn zijt (en dan de grote trom en een refrein)

van Linkeroever naar binnenstad:

Ha ga hier, u jij golle jullie gij, gekomen uit een kromgetrokken droom met overkant, nog zevenhonderd stappen min of meer en daar is 't stad, een plein, een schilderij, een berg vers fruit, een park dat kan bewaard, een menigte die nieuwe kleren wil, een taak die languit ligt te wachten, een nacht met ogen open, de properpoetser voor de glans (de koninklijke poort is moeten lopen naar de gillisplaats, daar staat die poort niet echt een poort te zijn, er is wel meer niet wat het is), terwijl hier u jij golle jullie gij onder de schelde bent zijn zijt, ligt alles boven als versteend op u jij golle jullie gij te wachten, het wenen op de pauzeknop en niemand raapt nog grappen op, het lachen houdt zich in om dalijk door te gaan, de stad is stil gaan staan bij wat er wringt en al die antwerpse geschoeide voeten stokken, even vraagt niemand waar vandaan, een schreeuw blijft aan een dakgoot hangen, de auto's wachten voor het rood en even gaat er niemand dood die iemand graag in leven houdt, het brood wordt even niet meer oud, de hoogste bomen weigeren de wind, een val wordt net op tijd gebroken, de prater zwijgt en vraagt zich af wat hij te zeggen denkt, het water blijft verbaasd in buizen aarzelen, de haast weet niet meer waar naartoe, maar dan als u jij golle jullie gij weer boven komen komt, boegeert het, botst het, bloeit het, vloekt het, is het toch weer later

De stad als drager. Hoe kun je inhoud, vorm en omgeving laten harmoniëren? Misschien door de binnenstad en Linkeroever, tegenover elkaar aan de Schelde liggend, letterlijk en figuurlijk te verbinden. In de Sint-Annatunnel, voor voetgangers en fietsers, werd een stadsgedicht aangebracht van twee strofen. Een tijdelijk project, uitgevoerd in plakfolie. Het stadsgedicht moest lang genoeg zijn om beide oevers te halen. Eén strofe werd uiteindelijk net een beetje té lang, waardoor de naam Bob Takes er in de aftiteling niet meer bij paste.

Zoals voor meer projecten was ook hier samenwerking met anderen nodig. Het Antwerpse gezelschap Laika, dat op internationaal niveau voorstellingen en installaties maakt, en het kunstenhuis Villanella bleken een festival op Linkeroever voor te bereiden. De opening was vrolijk: een stoet mensen, onder wie burgemeester Patrick Janssens, liep achter de

muziek en de dansmariekes aan de tunnel door.

De koninklijke poort of waterpoort waaraan in het gedicht gerefereerd wordt stond ooit waar nu de tunnel op de rechteroever begint. Sint-Annadorp op Linkeroever verdween bij ophogingen. Eind jaren vijftig werden er de eerste sociale flatgebouwen opgetrokken.

De twee strofen – twee lange regels van elk ruim een halve kilometer – zijn zes weken blijven hangen. Elke maandagochtend gingen wij, stadsdichter en ontwerper, gewapend met plakband controleren of er in het weekend geen vandalen waren geweest. De schade viel meestal goed te repareren. Hier en daar een scheurtje en één keer hadden ijverige nachtbrakers het woord ‘zingt’ omgebouwd tot ‘zuigt’. Terwijl wij daar bezig waren, hoorden we mensen hardop declamerend passeren.

Liedje voor de Kanaalzone

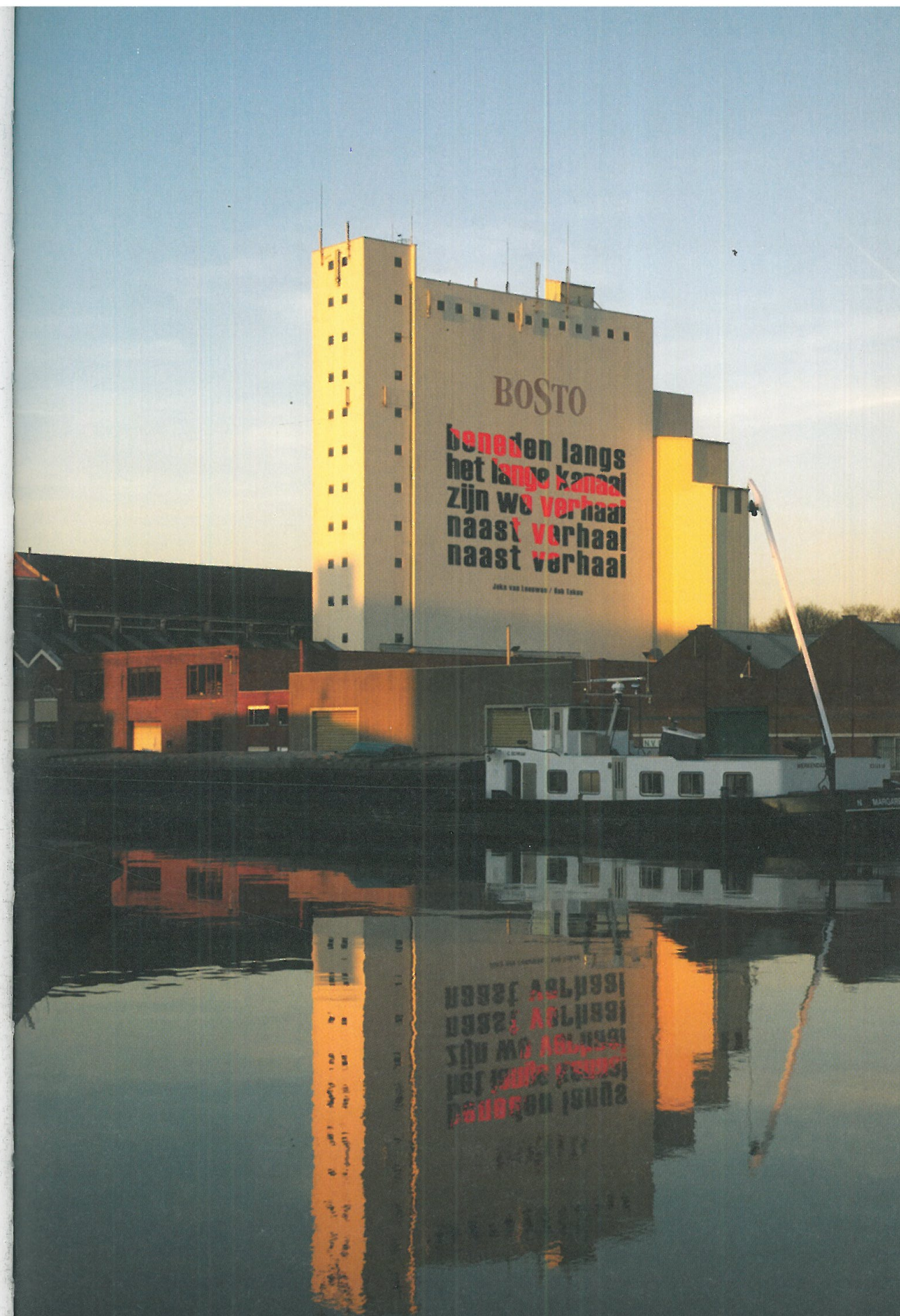
♫ ingezongen gedicht beeld op locatie

(op muziek van Caroline Deutman)

beneden tegen de aarde aan
moeten de mensen door straten gaan
kloppen de ochtenden aan hun deuren
hebben ze handen voor het labeuren
willen hun monden wat laten verstaan
beneden tegen de aarde aan

beneden langs het lange kanaal
zijn ze verhaal naast verhaal naast verhaal
laat ze maar onder hun jassen en kragen
prachtige passende vleugels dragen
vleugels dragen voor dat bestaan
beneden tegen de aarde aan

Rond het Albertkanaal, in een deel van Antwerpen waar je geen dagjesmensen zult tegenkomen, liggen de wijken Kronenburg en 't Dokske. Het zijn volkse buurten, waar heel wat opslagplaatsen en bedrijven staan. Het verzoek kwam of we als stadsdichter en vormgever mee wilden werken aan het project BurenMuren, om de omgeving meer kleur te geven. Aanvankelijk begon ik aan een tamelijk zwaar gedicht met als eerste regel 'De aken liggen diep vandaag', maar opeens had ik meer zin om gewoon een liedje te schrijven, zo'n liedje waar een melodie bij hoort. Het leek me wel wat als Clouseau

dat zou willen inzingen – per slot ging het om de bewoners in de schaduw van het Sportpaleis, waar deze band massa's toeschouwers trekt – maar hun woordvoerder zag dat niet zo zitten. Toen heb ik het zelf maar gedreven ingezongen.

Zoekend naar een geschikte locatie, viel ons oog eerst op een gevel van de Aveve-silo. Het gedicht zou daar uitkijken over Kronenburg aan de andere kant van het kanaal. Maar dat zag het bedrijf Aveve niet zitten, misschien omdat een andere gevel van diezelfde silo nog maar net ongevraagd was beschilderd door leden van Greenpeace, om te protesteren tegen de bio-industrie. Bij de mensen van de Bosto-silo werd het plan enthousiast ontvangen. Er zou één zin uit het liedje op de gevel komen, in de eerste persoon meervoud.

In de tekst is het beeld van een meeuw te zien. Die vogel vliegt daar in de Kanaalzone nogal eens boven je hoofd, terwijl ook het liedje boven het gedoe en gesappel van alledag wil fladderen. Op 17 mei 2009 werd de gigantische tekst ingewijd tijdens een vrolijke bijeenkomst, waarvoor personeel van het bedrijf heerlijke paella had gemaakt.

beneden
het lange
zijn we
Joke van Leeuwen / Bob Takes

Na het ARUP-rapport

ingesproken gedicht

We zijn de Iedereen van wie
't Stad is en verliezen veel
maar niet onze gezichten.

Niet de herinnering aan wat er
omterallernoodzakelijkst moest
zwichten toen men gericht en met

de tijd mee door het weefsel sneed.
Dat deden die van het verleden.
Nu, in hun toekomst, doet men weer

aan toekomst, langdurig onverwijld, en
maakt taal bochtige tracés om te beslechten.
De Iedereen heeft wat te zeggen.

Het hete hangijzer van 2009 was de Lange Wapper, het geplande viaduct aan de noordkant van Antwerpen, dat met de naam van deze kwelgeest was toegerust en dat door de voorstanders ook poëtisch het 'natuurlijk tracé' werd genoemd. De plannen daarvoor ontstonden eind jaren negentig. Een organisatie, kortweg BAM genoemd, zou het realiseren. In 2005 hield de actiegroep Straten-Generaal, bestaande uit verontruste inwoners en een grote keukentafel, een eerste persconferentie om te pleiten voor een alternatieve oplossing van de verkeersproblemen, in de vorm van een tunnel die verder weg lag van dichtbevolkt woongebied. Deze tegenstem werd lang genegeerd. Het verzet groeide gestaag in 2008 en 2009, mede door een

tweede actiegroep, Ademloos geheten (een naam die refereerde aan hun bezorgdheid over de luchtvervuiling, maar op den duur ook aan de gevolgen van hun enorme inzet). De Vlaamse regering besloot een onafhankelijk studierapport aan te vragen bij het wereldvermaarde bureau ARUP/SUM. In maart 2009 werden de conclusies openbaar gemaakt. Het tunneltracé kwam beter uit de bus dan de Lange Wapper. In feite stelde het bureau een eigen tunneltracé voor, als verbeterde versie van het vorige. Desondanks besliste toenmalig Vlaams minister van Ruimtelijke Ordening Dirk Van Mechelen op 28 maart 2009 dat Beheersmaatschappij Antwerpen Mobiel de bouwaanvraag voor de Lange Wapper mocht indienen.

De dag daarop schreef ik dit gedicht. Ik alludeer erin op grote projecten uit het verleden, zoals de Ring, die te dicht bij de oude stad ligt en de rechttrekking van de kaaien in de negentiende eeuw, waarvoor vele eeuwenoude huizen werden gesloopt. Tien jaar later bleek die ingreep verouderd, omdat de haven naar het noorden was opgeschoven. Ook refereer ik aan de slogan van Antwerpen: *'t Stad is van iedereen*.

Ademloos wist door het verzamelen van 66 158 handtekeningen een referendum af te dwingen, terwijl de stad Antwerpen een nieuw rapport bij ARUP/SUM aanvroeg over de haalbaarheid van het tunnelalternatief, die technisch en financieel positief uitviel. Op 18 oktober 2009 werd het referendum gehouden. In de aanloop ervan ontstonden felle discussies. De voorstanders hadden een paar miljoen ter beschikking, waarmee onder meer 250 000 brochures werden verspreid. De tegenstanders hadden een fiks aantal vrijwilligers en gulle gevers. In het referendum kwam geen vraag voor over het tunneltracé, er was alleen een ja of nee over de Lange Wapper mogelijk. Van de stemmers koos 59,24 procent nee. Daarna bracht de stad Antwerpen aan de Vlaamse regering een negatief advies uit over de Lange Wapper.

Aan een olifantje

ingesproken gedicht

Daar ben je dan, jij langverwachte,
mooie eenvoud, parel op vier
zware steunpilaren, met oude plooien
in je nieuwe huid. Je had een grote oom
van hout, die spoot in 't stad gedachten
nat en lichter dan ze waren.
En hij was, net als jij, gewenst.

Zie je die hekken? Hekken zijn je grens.
Daarbuiten zijn nog veel meer grenzen.
Hoor je die wezens achter gaas die met
gekleurde lappen om op twee
voor jouw idee heel dunne pootjes
naar je staan te staren? Die zijn van
onze soort. Wij heten mens.

De olifant is in Antwerpen een verbindend symbool te noemen. In 2006 trok een mechanisch-elektronisch reuzenexemplaar van de Franse straattheatergroep Royal de Luxe door de straten, langs een enorme menigte genietende toeschouwers. In 2009 werd het olifantje Kai-Mook geboren in de Antwerpse Zoo en kreeg ze op verzoek een stadsgedicht. Naarmate de geboorte dichterbij kwam, merkte ik dat de promotiemachine die eromheen draaide gelikter was dan bij mij past. Wel jammer dat de naam van de boreling, die Parel betekent, als Khai Mook had moeten worden gespeld en niet als Kai, want dat betekent Kip. Ik heb er overigens niets op tegen dat een olifant Kip heet, zoals een poes Beer kan heten en een mens Merel. Je bent er niet minder olifant, poes of mens door.

MDDLPNT

ingesproken gedicht

dit is het middelpunt van de wereld
het middelpunt is een schoot op pootjes is een
mond met een mening een vraag die fladdert

is alles hard zwijgend door horen groeien
dit is het middelpunt van de wereld
jazeker zit er maar op

Iets voor hangjongerenplekken. Die vraag kwam al vroeg. Eerst maar eens kijken waar die plekken zich bevonden. In straten, op pleinen, in parken. Permanent waren ze vaak niet, je wilt ook wel eens ergens anders bij elkaar gaan staan. In elk geval gingen we de buurten in, begeleid door de buurtregisseurs en andere betrokkenen. Jongeren vertelden over waar ze graag bijeenkwamen en dat dat soms gedoe gaf met de omwonenden, hoewel ze best rekening met hen wilden houden, maar ja, ook voor henzelf moest er plaats zijn. Ouderen vertelden soms heel positief over het samenleven en over hun eigen initiatieven om de

MDDLPNT

ingesproken gedicht

dit is het middelpunt van de wereld
het middelpunt is van steen en adem
is een mond met een mening
een vraag die fladdert
is alles hard zwijgend door horen groeien
is randen vermoeden en rafels en kanten
is ongeduld neerleggen en er naar kijken
dit is het middelpunt van de wereld
jazeker sta er maar op

sfeer te verbeteren. Negatieve verhalen waren er ook, zoals over jongeren die een buurtfeestje verpestten door met de pas gebakken pannenkoeken te smijten. Of over overlast in de gezamenlijke hal van een flatgebouw.

Het bleek niet eenvoudig om de plannen op tijd rond te krijgen. Het aanvankelijke idee om een keten van korte teksten te maken, in elk van de beoogde wijken, kon niet worden uitgevoerd. Uiteindelijk bleef er het verzoek vanuit Ekeren om iets op een zitbank in het Veltwijckpark te doen, en van Zandvliet voor een muur bij een hangplek. Vandaar de twee variaties.

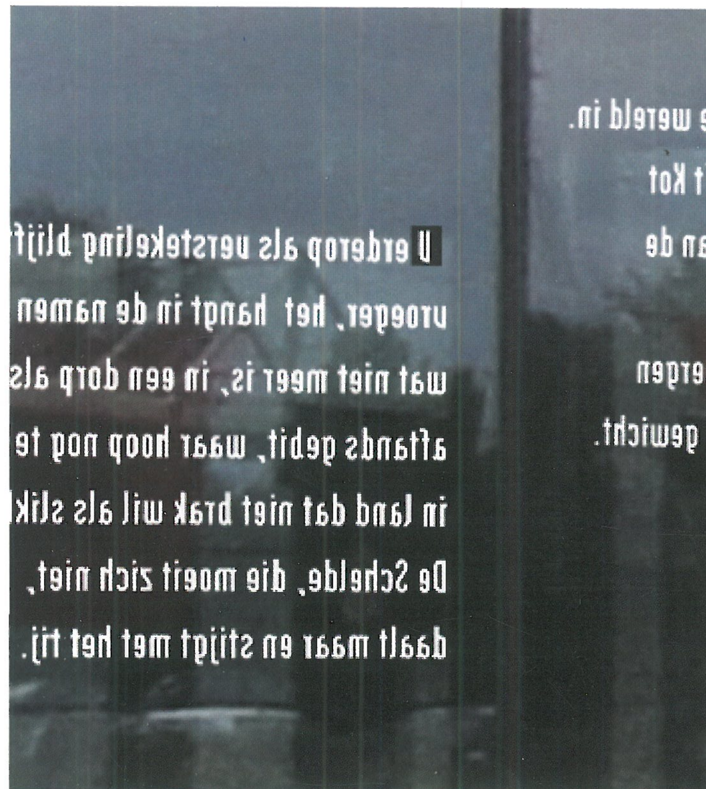
De haven in 2009

ingesproken gedicht

Voortmaken is het, de waar moet de wereld in.
Shift na shift komen de dokkers van 't Kot
met hun boekjes en dienen de drift van de
laadkistenstad en haar dierentuin
(olifant, spinnenkop, mussenbek), bergen
van bulkgoed en stukgoed, vracht en gewicht.
Het licht laat de nacht er niet bij.

Volhouden is het. Diep in het vel tikt teruggang
(is er vandaag weer geen werk of toch wel).
Vroeger blijft hangen in namen, in een dorp
als een aftands gebit, waar nog hoop achter zit,
in land dat niet brak wil als slikken.
De Schelde, die moeit zich niet,
daalt maar en stijgt met het tij.

Nagewuifd door het riet schuift een schip
uit een sluis, – *see you again in Antwerp* –,
vissen gaan verder met paaien, een zwaluw
bouwt toch weer een nest in een oeverwand.
Voortmaken is het, daar op de kaaien, de waar
moet verladen, de toekomst wordt vastgesjord,
met het verleden langszij.

Aan de Scheldelaan, tegenover het dorpje Lillo, dat zich als een fraaie oude enclave tussen de chemische reuzen heeft gehandhaafd, ligt het Havencentrum, een voorlichtingscentrum met permanente en tijdelijke tentoonstellingen, dat dagelijks excursies door de haven organiseert. Aan hun ruit hangt een net even andere versie van dit stadsgedicht, die geldig blijft als de crisis voorbij is. Die versie heet 'De haven'.

't Kot is het wervingslokaal in de wijk Het Eilandje, waar erkende havenarbeiders zich dagelijks aanbieden en de taak van de dag in hun arbeidsboekjes laten inschrijven. In de

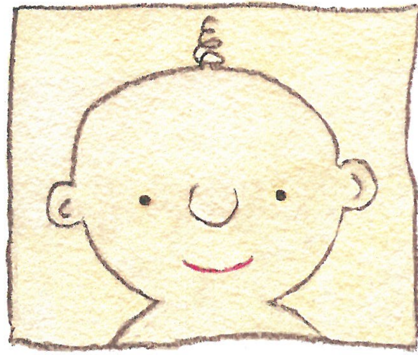
eerste negen maanden van 2009 werd bijna een vijfde minder geladen en gelost dan het jaar ervoor, wat betekende dat er veel minder werk was.

Het gedicht refereert ook aan de breuklijnen in het poldergebied. Sporen van het opgeslokte verleden zijn nog zichtbaar. De kerktoren van het verdwenen dorpje Oosterweel staat nog steeds overeind tussen de industrie en de opslagplaatsen. Aan de overkant van de Schelde ligt Doel, het dorp waar al zo lang voor behoud wordt gestreden, al is er intussen heel veel gesloopt, met het oog op de bouw van het Saefthingedok, dat genoemd is naar weer een ander verdwenen dorpje. In 2009 vaardigde het hof van beroep voor Doel een sloopverbod uit. Menig huis werd vanbinnen of vanbuiten opgesierd met kunstwerken. Rond de grens met Nederland speelt de strijd om het al dan niet aan de natuur

teruggeven van akkerland.

In het havenjargon zijn olifanten en spinnenkoppen de machines voor het oppakken en stapelen van containers en zijn mussenbekken nodig om stalen vaten met een vorklift te kunnen verplaatsen.

Bob Takes kreeg een mooi idee om het gedicht te lanceren: we zouden op een heleboel containers 'See you again in Antwerp' laten zetten, en ze zo de wereld in laten gaan. Nog mooier zou het zijn om de containers op hun lange tochten vanuit Antwerpen elektronisch te traceren en te volgen op een groot scherm in de stad. Helaas werd het idee niet opgepakt en kon de stunt voor de stad (nog?) niet doorgaan.

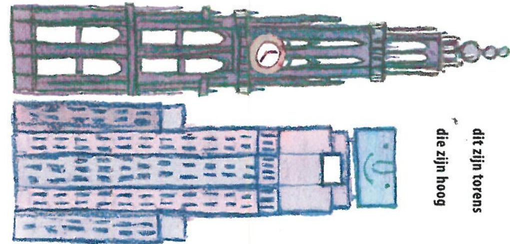
dag klein kindje hier in 't stad

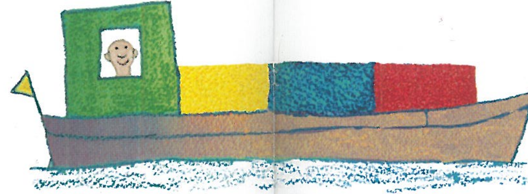
🔈 ingesproken gedicht

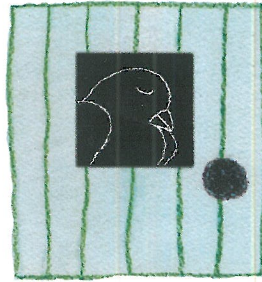
Ik had een paar plannen voor de kinderen van Antwerpen, die niet allemaal gerealiseerd zijn. Maar één ervan wel: een boekje met een eenvoudig stadsvers met plaatjes voor de jongste Antwerpenaartjes. Het idee sloot aan bij het project Boekbaby's van de Vlaamse Stichting Lezen, waarmee ouders van heel jonge kinderen en de kindjes zelf worden gestimuleerd tot het voorlezen en bekijken van boeken en het vinden van de weg naar de bibliotheek. Voor de heel kleinen hebben we het dan onder meer over simpele kartonboekjes met eenvoudige woorden en beelden, die wel de bodem leggen voor taalverwerving, leesplezier en concentratievermogen. De boekjes werden vanaf de voorleesweek in november 2009, samen met het basispakket van Boekbaby's, over de stadscrèches verspreid.

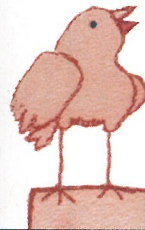

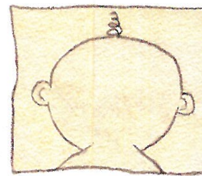

Mensen van Antwerpen

ingesproken gedicht

Die de dagen dragen,
die sjotten tegen de leegte,
die bloemekes in bakken doen
(zaagd ni dad et ni goe is).

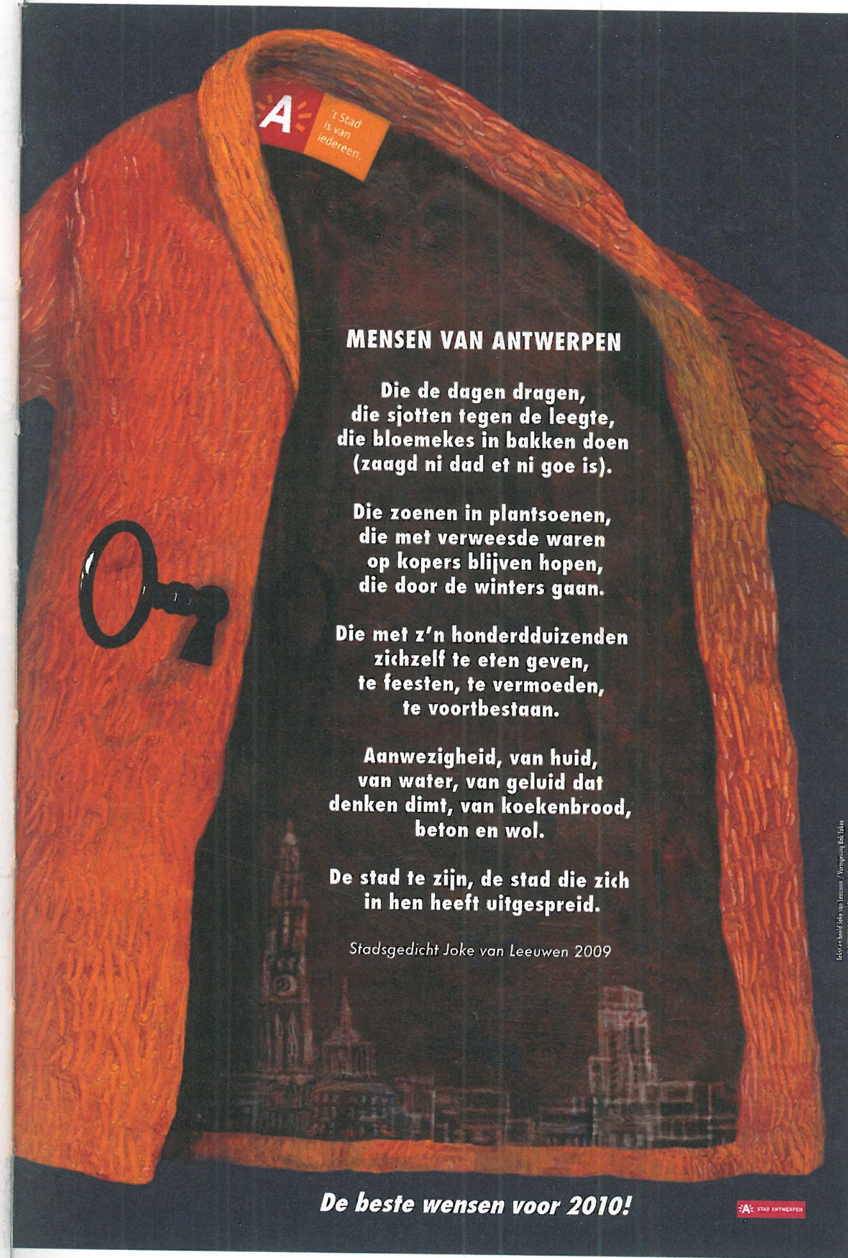
Die zoenen in plantsoenen,
die met verweesde waren
op kopers blijven hopen,
die door de winters gaan.

Die met z'n honderdduizenden
zichzelf te eten geven,
te feesten, te vermoeden,
te voortbestaan.

Aanwezigheid, van huid,
van water, van geluid dat
denken dimt, van koekenbrood,
beton en wol.

De stad te zijn, de stad die zich
in hen heeft uitgespreid.

Een laatste gedicht, voor in de reclamezuilen en om als poster aan te bieden aan OCMW-huizen en ziekenhuizen. Het staat ook te lezen in het fotoboek van Werner Van Reck. Mijn twee jaar stadsdichterschap eindigde op Gedichtendag 2010. En hoewel de stad zich al in me had uitgespreid, zit die er nu tot in alle vezels.

We bedanken de volgende personen en instellingen voor hun onmisbare bijdrage:

Antwerpen Boekenstad, Denise Mielants-Pittoors, District Wilrijk, Max Temmerman, District Deurne, Marleen Baillieul, Jan Pandelaers, Bart Verdeyen, Maarten Druyts, Anne Van der Planken, Universiteit Antwerpen, Fabienne Destrycker, Guy Swaegers, Stijn Van Minnebruggen, Anne Provoost, Vlaamse overheid, Philip Heylen, Le Pain Quotidien, Dirk Lenaerts, Rolf Mulder, Joris Michielsen, Alix Lorquet en projectploeg, KMSKA, Contour Mechelen vzw, Mick Heylen, Letterenhuis, Protestants Sociaal Centrum, Edwin Delen, Ayub, Sima, Anna, Daniël, Katrijn Apostel, Jurgen Claesen, Gert Dooreman, Wiske van 't Half Souke, Adriaan Raemdonck, Paul Schyvens, Christa Van de Velde, Aleydis Ceulemans, bewoners van de Stobbe, Stef Anthoni, Har Tortike, Mamm'out, Axel Vosters, Rudy Janssen, Frank Breugelmans, Dave Van Gestel, Frank Van Jole, Gert De Wilde, Bruno Verbergt, Jan Verhaert, Guido Torfs, Remon Rijper, Barbara Wijckmans, Roger Plottier en Koen Fröberg, Vooruitzicht, Eveline Wouters, Stad Antwerpen, Hafida Dalaa, Katherine Ennekens, Bob Van den Broeck, Goedele Sannen, Maarten Inghels, OCMW Antwerpen, Cyriel Van Tilborgh, Patrick Janssens, Jo Roets, Marc Verstappen, Kopspel vzw, Marijke Boeckx, Levanto Merksem, Boost Nutrition, District Merksem, Alexander Van Gool, Sigma Coatings, Toon Van Daele, District Ekeren, Paulette Vermeersch, Leen Verbist, Peggy Taelman, Gert Nielandt, Els Michielsen, bewoners van de Silvertopflats, de Geelhandplaats en in en rond Hof ter Beke, kinderdagverblijf Pagadder, Sarah Van Tilburg, Werner Van Reck, Mieke Vervoort, Karen Vandenberghe, Nadia De Vree, Doel2020, Philippe Demoulin en iedereen die hier niet is genoemd, maar wel heeft meegewerkt.